

Professor Birkelands arvtaker

Et meget stort krater på månen ble i 1971 gitt navnet «Størmer». Svært få vitenskapsmenn er forundt å få navnet sitt knyttet til strukturer på månen.

Carl Størmer (1874-1957) var født i Skien og begynte som 18-åring å studere ved universitetet i Kristiania. Allerede som 19-åring gjorde han seg bemerket ved å fotografere folk med skjult kamera. Bare Kristian Birkeland la merke til at ei fotolinse stakk ut gjennom knapphullet og skal ha utbedt seg en forklaring. Bildene hans fra årene 1893-98 blir vurdert som de beste som er tatt i hovedstaden i den perioden, og ble første gang presentert offentlig i 1935.

Som student tok Størmer eksamener i matematikk, mekanikk, geologi, astronomi, botanikk, meteorologi og geografi. Hovedinteressen ble etter hvert matematikk, og det var matematikk han fortsatte å studere ved Sorbonne i Paris og siden i Göttingen i Tyskland. 29 år gammel ble han i 1903 utnevnt til professor i matematikk ved universitetet i Kristiania. Selv om han sto i denne stillingen i mer enn 40 år, kom han etter hvert til å styre mye av sin tid og sine krefter mot å finne svar på noen av de vanskeligste spørsmålene som gjaldt nordlyset.

«Det var Birkeland»

I 1927 skrev Størmer at det var «*Birkeland, som med sitt geniale blikk øinet hva for en naturens hemmelighet det skjulte sig bak de betagende nordlysfenomæner*» og han la til at løsningen av nordlysets gåte bør særlig interessere oss nordmenn, «*thi det kan uten overdrivelse sies at Norge har gaat i spissen og fremdeles indtar den ledende stilling i nordlysforskningen*».

Størmer er ikke Norges første nordlys-pioner. Den posisjonen inntar Christofer Hansteen (1774-1873). Kristian Birkeland (1867-1917) er likevel Størmers viktigste inspirator. Allerede i 1899 fikk Birkeland bygd et observatorium på Haldde ved Alta, og det var til Bossekop ved Alta at professor Størmers første nordlysekspedisjon gikk i februar 1910.

Hans virke innenfor nordlysforskningen kom til å strekke seg over fem tiår. Da han i 1950 ble bedt om sammenfatte sin innsats på feltet, gikk han i gang med å utarbeide et stort verk; *The Polar Aurora*, som ble utgitt på Oxford University i 1955.

Professor Alv Egeland har nå skrevet en interessant biografi; *Nordlyspioneren Carl Størmer*. I boka summerer han opp de viktigste resultatene av Størmers vitenskapelige arbeid i fire hovedpunkter.

- Størmer konstruerte de første brukbare nordlyskameraene som ble brukt over hele verden. Disse var det viktigste nordlysinstrumentet fram til romalderen.
- Størmer publiserte det første nordlysatlas, som var en viktig lærebok for alle som ville undersøke dette naturfenomenet.
- Størmer bestemte høyden av nordlyset, som var det mest kontroversielle spørsmålet for 100 år siden, en gang for alle.
- Størmer beregnet banene til nordlyspartiklene på deres vei fra sola til jorda.

En Nobel-pris verdig?

Både i 1915, -16 og -17 foreslo medlemmer av den svenske Nobelkomiteen Carl Størmer og Kristian Birkeland for Nobelprisen i fysikk for deres innsats innenfor kosmisk fysikk. Det avgjørende problem kan ha vært at komiteen mente den ikke var kompetent til å vurdere kandidater innenfor dette fagfeltet. Birkeland døde sommeren 1917, og dermed ble saken uaktuell det året. Nominasjonene er likevel sterke uttrykk for hvilken internasjonal oppmerksomhet Birkeland og Størmers arbeider vakte.

Carl Størmer opplevde for sin del både å bli utnevnt til Ridder av 1. klasse av St. Olavs Orden og å bli tildelt storkorset av samme orden. Han ble medlem av Royal Society i London og Det Franske Akademi for forskning mm, og han ble æresdoktor ved en rekke universiteter i Europa. En kjent britisk nordlysforsker, Sydney Chapman, skrev året etter at Størmer gikk bort at han hadde *«vunnet seg et udødelig navn innenfor polarlysforskningen»*.